

NARCISISTINIŲ ASMENYBIŲ SANTYKIO SU AUTORITETU PATYRIMAS: KOKYBINĖ ANALIZĖ

Dovilė Petronytė-Kvedaruskienė, Gražina Gudaitė

Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Klinikinės ir organizacinės psichologijos katedra

Raktažodžiai: autoritetas, santykis su autoritetu, narcisizmas, narcisistinė asmenybė, narcisistiniai sunkumai.

Santrauka

Santykis su autoritetu yra svarbus psichosocialinis veiksnys, kuriantis pagrindus atskiro žmogaus tapatumo ir vertės jausmui, įtakojantis socialinių grupių ir visos visuomenės funkcionavimą. Nesėkmingai susiklostę santykiai su pirmaisiais autoritetais vaikystėje gali formuoti narcisistinius sunkumus. Lietuvos žmonių santykį su autoritetu pažeidė išgyventas autoritarinis režimas, ir jo neigiamas pasekmės jaučia kelios kartos. Įsisauginti santykio su autoritetu sunkumus ir atkurti konstruktyvų santykį su autoritetu yra aktuali šių dienų užduotis, siekiant psichologinės ir socialinės Lietuvos žmonių gerovės. Šio tyrimo tikslas buvo tirti narcisistinių asmenybių santykio su autoritetu patyrimą siekiant atskleisti šios patirties sunkumus ir lūkesčius pokyčiams. Tyrime dalyvavo 12 suaugusių žmonių, turinčių narcisistinių sunkumų. Atlikti giluminiai pusiau struktūruojantys interviu ir kokybinė teminė duomenų analizė. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad dalyviai patiria autoritetus kaip vertinančius ir galinčius piktnaudžiauti jėga. Tyrimo dalyviai jaučiasi priklausomi nuo autoritetų ir sunkiai nuo jų atsiskiria. Išryškėjo sunkumas integruoti autoriteto įvairiapusiškumą ir lūkestis, kad autoritetas bus tobulas. Tyrimo dalyviai nori laisvai rinktis autoritetą bei nurodo priimančio ir lygiavertio santykio su autoritetu poreikį. Jie ieško autoriteto kaip patikimo vedlio ir siekia kurti su tokiu autoritetu konstruktyvų santykį.

Įvadas

Santykis su autoritetu yra svarbus psichosocialinis reiškinys, įtakojantis tiek atskirą asmenį, tiek žmonių grupes, tiek ir visą visuomenę. Autoriteto principas išsiskiriant kolektyviniame sąmonėje, žmonių bendruomenės visada turi tam tikrą autoritetą [2,4]. Nuo santykio su autoritetu patirties

kokybės priklauso konkretaus žmogaus ir visuomenės vystymasis [11,12,15]. Santykis su autoritetu kuria pagrindus savo tapatumo ir vertės jausmui, įgalina gyvenimo prasmės, struktūros ir krypties suvokimą. Nuo santykių su išoriniais autoritetais priklauso vidinio autoriteto – vertybių sistemos, pasitikėjimo savimi, savo galios jausmo, gebėjimo kurti ir džiaugtis gyvenimu – formavimasis [7,9].

Lietuvoje bei kitose posovietinėse valstybėse santykis su autoritetu yra pažeistas buvusio autoritarinio režimo. Psichologinėje literatūroje nurodoma, kad asmenys, gyvenę sovietinės santvarkos laikais, nepasitiki autoritetu, reaguoja į autoritetą kaip į pavojingą ir priešišką [7,8]. Jiems būdinga baimė, iniciatyvos stoka ir nepasitikėjimas savimi [5]. Kadangi neigiamos autoritarinio režimo pasekmės veikia ne tik tiesiogiai jį patyrusius asmenis, bet ir antros bei trečios kartos palikuonis [5], santykio su autoritetu problema labai aktuali šių laikų Lietuvos visuomenei. Įsisauginti šią problemą ir atkurti konstruktyvų santykį su autoritetu yra svarbi užduotis siekiant Lietuvos žmonių psichologinės ir socialinės gerovės.

Vakarų kultūrose, turinčiose demokratijos tradicijas, santykio su autoritetu veiksnys irgi kelia klausimų bei sunkumų [12,15]. Individo reikšmės didėjimas bei autoritetų svarbos mažėjimas susijęs su narcisizmo problema. Anot amerikiečių kultūros istoriko C. Lasch [12], viena iš JAV paplitusio narcisizmo priežasčių yra tėvų, kaip autoritetų, silpnėjanti įtaka. Tėvai neperduoda vaikams moralinių vertybių, gyvenimo krypties ir struktūros pagrindų. Tėvai nepatvirtina ir nepaskatina savo vertės jausmo. Vietoje to augančio žmogaus psichikoje formuojasi aukšti gąsdinantys reikalavimai bei grandiozinis savęs vaizdas, kurių neįmanoma pasiekti. Todėl savo vertės jausmas lieka silpnas ir lengvai pažeidžiamas. Tai kelia didelį nerimą, kurį žmogus bando įveikti keldamas sau dar aukštesnius reikalavimus ir dar tobulindamas savęs vaizdą. Prarandamas ryšys su tikroju savimi, su kitais ir su tuo, ko siekiama [17]. Galiausiai, paneigus tradicines autoritetų formas, vis tiek ieškoma kažko, kas suteiktų saugumą, patvirtintą vertę ir kompetentingai atsakytų į esminius gyvenimo klausimus. Ir Vakarų kultūrose, ir Lietuvoje atsiranda gausybė įvairių gyvenimo mokytojų, guru, religinių

sistemų ir dvasinių praktikų [8,19]. Matome ryškų santykio su autoritetu poreikį.

Psichodinaminės psichologijos autoriai teigia, kad nesėkmingi santykiai su pirmaisiais autoritetais – tėvais – atlieka svarbų vaidmenį narcisistinių sunkumų etiologijoje, vidinėje narcisizmo dinamikoje ir raiškoje. Sėkmingai susiklostę santykiai su autoritetu gali įtakoti narcisizmo transformaciją. Psichoterapijos procese santykis su autoritetu – psichoterapeutu – gali reikšmingai palengvinti narcisistinius sunkumus [9,11]. Apibrėždamas tiriamus reiškinius bei interpretuodamos tyrimo duomenis, remiamės būtent psichodinamine paradigma, kuri daug dėmesio skiria vidinei žmogaus psichikos dinamikai. Anot šios paradigmos, narcisistinius sunkumus sukūrę ankstyvieji santykiai veikia asmens santykius su savimi ir kitais.

Narcisizmą savo tyrime apibrėžiame kaip problemišką vidinių ir išorinių santykių sistemą, siekiančią palaikyti žmogaus vertę ir gauti savęs patvirtinimą. Paskutiniu metu psichodinaminėje literatūroje pripažįstama, kad narcisizmas yra nebūtinai kliniškai reikšmingas sutrikimas. Jis mažesniu ar didesniu lygiu būdingas daugeliui šių laikų žmonių [9,14]. Todėl pristatydamos savo tyrimą kalbame apie narcisistinius sunkumus, o ne narcisistinį sutrikimą, minime narcisistinę asmenybę, o ne narcisistinį asmenybės sutrikimą.

Autoritetas – tai asmeniui, socialinei grupei, institucijai ar viršasmeninei sričiai priskiriamas įtakingumas. Išskiriami įvairūs autoriteto įtakingumo aspektai: jėgos arba galios; reputacijos; žinių bei išminties [4]. Santykis su autoritetu – tai dinamiškas ir individualus asmens santykis su autoritetu figūroms: vidinėmis ir išorinėmis. Santykis su autoritetu gali reikštis įvairiomis kognityvinėmis, emocinėmis ir kūno reakcijomis [8].

Nors psichologinėje literatūroje neabejojama didele santykio su autoritetu svarba, mokslinių tyrimų, nagrinėjančių šį veiksni, trūksta. Vilniaus universiteto tyrėjų grupė yra atlikusi keletą kiekybinių ir kokybinių studijų, kurių fokusas – santykio su autoritetu patirties pobūdis, raiška, jų skirtumai tarp įvairių amžiaus grupių ir lyčių [1,6-8]. Santykio su autoritetu ypatumai, siejant juos su vidine narcisizmo dinamika, dar nėra tyrinėti.

Santykis su autoritetu yra aktualus gydymo procesuose, kai pagalbos kreipiamasi į autoritetą. Psichoterapijos ir kitų gydymo būdų efektyvumo tyrimai patvirtina santykio su psichoterapeutu ar gydytoju reikšmę pasiekiamiems rezultatams [18]. Narcisistinių sunkumų turinčių žmonių santykio su autoritetu patyrimo ypatumų tyrimas papildo negausias mokslo žinias šia tema. Tyrimo rezultatai gali padėti psichoterapeutams geriau suprasti savo vertės problemas sprendžiančius žmones, jų sunkumus bei poreikius santykyje su autoritetu. Tyrimo rezultatai gali būti įdomūs ir naudingi įvai-

rių sričių sveikatos specialistams, savo darbe užimantiems autoriteto poziciją. Svarbu žinoti, kokį santykį į autoritetą gali projektuoti pažeidžiama saviverte pasižymintys žmonės. Taip pat svarbu, kokia santykio su autoritetu kokybė padėtų tokiems žmonėms pasitikėti specialistu ir konstruktyviai bendradarbiauti.

Darbo tikslas: tirti narcisistinių asmenybių santykio su autoritetu patyrimą siekiant atskleisti šios patirties sunkumus ir lūkesčius pokyčiams.

Tyrimo metodika

Tyrimo dalyviai. Tyrime dalyvavo 12 suaugusių žmonių: 7 moterys ir 5 vyrai. Tyrimo dalyvių amžius nuo 27 iki 53 metų (vidurkis 36 m.). 9 tyrimo dalyviai turi aukštąjį išsilavinimą, 3 tyrimo dalyviai - aukštąjį neuniversitetinį išsilavinimą. Tyrime dalyvavo asmenys, kurie kreipėsi ir pradėjo individualią psichoterapiją bei turėjo narcisistinių sunkumų. Psichoterapeutė, atpažinusi dominuojančius narcisistinius sunkumus, pasiūlė tokiems žmonėms dalyvauti tyrime. Jiems sutikus, buvo atlikti interviu.

Tyrimo eiga. Tyrime sutikę dalyvauti žmonės buvo apklausti psichoterapijos pradžioje: po 10-14 psichoterapijos sesijų. Informacija rinkta per vieną susitikimą naudojant du straipsnio autorių sudarytus pusiau struktūruotus interviu. Abu interviu kartu truko nuo 1,5 iki 2 val. Interviu buvo įrašomi į diktofoną.

Pirmasis interviu skirtas narcisistiniams sunkumams atskleisti. Tyrimo dalyvių buvo klausiami apie savęs ir kitų žmonių suvokimą, savęs ir kitų vertinimą bei tarpasmeninius santykius. Renkant šią informaciją siekta aprašyti tyrimo dalyvių grupę: kokius narcisistinius sunkumus ir kaip apklausti žmonės patiria.

Antrasis interviu skirtas patyrimo ir poreikių santykyje su autoritetu ypatumams atskleisti. Tyrimo dalyvių buvo klausiami apie turimus autoritetus ir patyrimą santykiuose su jais. Antrojo interviu metu tyrimo dalyviams užduoti klausimai ir apie vidinio autoriteto patyrimą bei santykį su viršasmeniniu autoritetu, tačiau šiame straipsnyje dėl vietos stokos atsakymai į pastaruosius klausimus neanalizuojami. Siekdamos aiškumo ir glaustumo, žemiau pateiksime tik duomenų apie santykį su išorinėmis autoritetų figūromis analizės rezultatus.

Duomenų analizė. Interviu buvo transkribuojami. Toliau duomenys analizuoti pagal kokybinės teminės analizės principus [3,13]. Teminė analizė kai kurių mokslininkų laikoma grindžiamosios teorijos, kuri interviu duomenis aprašo ir jų pagrindu kuria naują teoriją, atmaina [13]. Kiti kokybinių tyrimų teoretikai ir praktikai išskiria teminę analizę kaip savarankišką kokybinės duomenų analizės kryptį [3]. Teminės analizės metodas yra lankstus, leidžia analizuoti duomenis

derinant indukcinį ir dedukcinį principus [3] – būtent toks derinimas naudotas mūsų duomenų analizėje. Remiantis induktyviuoju principu kodai ir temos kildinami iš pačių duomenų, atmetant bet kokias išankstines teorines prielaidas. Deduktyvusis principas susijęs su tam tikromis teorinėmis prielaidomis, kuriomis remiantis formuluojamos temos. Įvardindamos kai kurias temas savo tyrime vadovavomės analitine psichoterapijos paradigma. Ta pačia paradigma rėmėmės ir latentiniame duomenų analizės lygmenyje, kodus išskirdamos pagal neakivaizdų turinį, t.y. interpretuodamos tyrimo dalyvių pateiktą informaciją. Latentinį duomenų analizės lygį deriname prie semantinio, kuriame kodai atspindi tiesiogiai išsakytą informaciją. Pasirinkome derinti indukcinį ir dedukcinį principus, įtraukėme semantinį ir latentinį informacijos lygius į analizę, siekdamos kuo tiksliau, aiškiau ir giliau atskleisti mus dominantį tyrimo dalyvių patyrimą.

Tyrimo duomenų analizės patikimumo užtikrinimas. Siekiant sumažinti tyrėjų šališkumą ir įtaką duomenų analizei,

1 lentelė. Tyrimo dalyvių narcisistinius sunkumus apibūdinančios temos ir potemės

Tema	Potemės
JAUTRUMAS VERTINIMUI	Trapus savo vertės jausmas
	Siekis įrodyti savo vertę
	Kitų vertinimo reikšmė savo vertės jausmui, emociinei būsenai ir gyvenimo prasmės suvokimui
	Savęs ir kitų nuvertinimas
ASMENINĖS GALIOS STOKA	Savęs kaip silpno šalia stipresnių patyrimas
	Bejėgiškumas įtakoti savo gyvenimą ir santykius
	Pasyvus pasipriešinimas kito jėgai
PRISITAIKY- MAS PRIE KITŲ	Pastangos įtikti, kad būtum gerai įvertintas
	Pastangos įtikti, kad išlaikytum santykį
	Siekis ir pastangos, kad kitas gerai jaustųsi <i>Poreikis būti savimi ir būti priimtam</i>
GYNYBINIŲ STRATEGIJŲ NAUDOJIMAS	Racionalus mąstymas svarbiau nei emocijos
	Jausmus keliančių situacijų nureikšminimas
	Jausmus keliančių situacijų vengimas
	Savo elgesio ir kitų reakcijų kontrolė <i>Atviro santykio su emociiniu įsitraukimu poreikis</i>
NESAUGUMO IŠGYVENI- MAS	Asmeninių ribų saugojimas nuo patiriamo pasaulio nepalankumo
	Nesaugumo jausmas dėl kitų abejingumo <i>Saugumo, kai jautiesi svarbus, matomas ir priimamas poreikis</i>
	Izoliacijos jausmas
VIENIŠUMAS	Susiliejiimo su kitu patirties momentai
	<i>Bendrumo su kitais poreikis</i>

o formuluojant temas pilniau ir tiksliau atskleisti tyrimo dalyvių patyrimą, duomenų analizėje dalyvavo kelios tyrėjos. Pirminių duomenų kodavimą atliko bei temas ir potemes formulojo pirmoji straipsnio autorė. Kitame etape kodai, temos ir potemės buvo aptarti ir derinami su antrąja autore. Vėliau duomenų analizėje pakviesta dalyvauti dar viena ekspertė, turinti kokybinės duomenų analizės psichoterapijos tyrimų srityje patirtį. Tyrėjų pasitarimų metu buvo peržiūrimi kodų pavadinimai, išskiriami nauji, kai kurių atsisakoma. Tikslinamos, derinamos ir formuluojamos galutinės temos ir potemės.

2 lentelė. Santykio su autoritetu ypatumus nurodančios temos ir potemės

Tema	Potemės
VERTINIMO SANTYKIS	Nuvertinimo iš autoritetų patyrimas
	Savo menkumo jausmas prieš autoritetus
	Autoritetų nuvertinimas arba autoritetų idealizavimas
	Autoritetų vertinimo reikšmė savo vertės jausmui, emociinei būsenai ir gyvenimo prasmės suvokimui
	<i>Priimančio autoriteto poreikis</i>
NELYGIŲ JĖGŲ SANTYKIS	Autoriteto naudojamos jėgos patyrimas
	Bejėgiškumas ir pasyvi pozicija santykiyje su autoritetu
	Bandymai priešintis autoriteto jėgai
	Autoritetų baimė
	Pyktis dėl autoriteto naudojamos jėgos <i>Lygiavertčio santykio poreikis</i>
PRIKLAUSO- MYBĖ NUO AUTO- RITETŲ	Vaikystėje tėvai – neišvengiami autoritetai
	Bandymai pakeisti tėvus
	Apsunkintas atsiskyrimas nuo tėvų
	<i>Laisvės poreikis</i>
AUTORITE- TAS - PA- TIKIMAS VEDLYS	Autoritetas – sektinas pavyzdys
	Autoritetas įkvepia
	Autoritetas suteikia pagalbą Tėvai nebuvo patikimi vedliai
AUTORI- TETO ŠEŠĖ- LIO DILEMA	Autoriteto įvairiapusiškumo atmetimas
	Bandymas integruoti neigiamas autoriteto savybes

Remiantis kokybinių duomenų teminės analizės rekomendacijomis [3], tyrime ribojamas skaitinių verčių naudojimas. Vietoje jų kiekis apibūdinamas žodžiais. Jei temą ar potemę nurodė 9 ir daugiau tyrimo dalyvių, tai įvardijama kaip „dauguma“, jei 7-8 – „daugiau nei pusė“, jei nuo 2 iki 5 – „keli“.

Tyrimo rezultatai

Narcisistiniai sunkumai. Tyrimo dalyvių patiriamus narcisistinius sunkumus apibūdinančios temos ir potemės pateikiamos 1 lentelėje.

Jautrumas vertinimui, asmeninės galios stoka, prisitaikymas prie kitų, gynybinių strategijų naudojimas, nesaugumo išgyvenimas ir vienišumas – tai patyrimai, daugiau būdingi narcisistiniam pažeidžiamumui nei grandioziškumui. Gali būti, kad psichoterapinės pagalbos besikreipiantys žmonės labiau tapatinasi su pažeidžiamumu, o grandiozinės fantazijos psichoterapijos pradžioje nėra išsakomos.

Santykio su autoritetu ypatumai. Pagal tyrimo dalyvių pasisakymus išskirtos temos ir potemės, apibūdinančios jų santykį su autoritetais, pateikiamos 2 lentelėje.

Vertinimo santykis. Visiems tyrimo dalyviams autoritetų vertinimas jų atžvilgiu vienaip ar kitaip yra reikšmingas. Dauguma pasakoja apie patirtą autoritetų, dažniausiai tėvų, nuvertinimą, kuris turėjo neigiamą įtaką savęs vertinimui. Vienas tyrimo dalyvis teigia tėvams esantis „*nepavykęs projektas*“. Kita tyrimo dalyvė šeimoje jautėsi „*visiškai neįvertinta. Absoliučiai, nulis vertės*“. Keli tyrimo dalyviai patys išsako vertinimus autoritetų atžvilgiu. Daugiau nei pusė dalyvių jaučiasi menkaverčiai autoriteto akivaizdoje, t.y. save nuvertina, nors autoritetas nebūtinai siunčia tokią žinią. Pasak vienos moters, „*čia apie vidinį toki jausmą, kad jeigu tu be mokslinio vardo, tai tu nelabai kas esi...*“.

Dauguma tyrimo dalyvių išsakė poreikį būti autoritetu priimti, išgirsti, pamatyti tokie, kokie yra, be vertinimo, teismo ar lūkesčių. Tokiu teigiamu patyrimu santykyje su mokytoja dalijasi viena tyrimo dalyvė: „*Ir pasikalbėt galėdavom /.../ ir atviras santykis toksai /.../ tokia priimanti labai /.../. Ir ten nu nebuvo vertinimo kažkokio, jinai kažkaip labai nu palaikydavo, parodydavo kaip ir... /.../ kažkaip labai skatino tą saviraišką tokią gal*“.

Nelygių jėgų santykis. Visi tyrimo dalyviai dalijasi autoritetų naudojamos jėgos patyrimu, kai jie jaučiasi esantys silpnesnėje pozicijoje. Anot vieno tyrimo dalyvio „*apskritai bijodavai to diržo, vis tiek ir tas auklėjimas buvo toks. /.../ Kažkokia tokia hierarchija buvo aiški /.../. Ir hierarchijos viršūnės, ir viskas, ir ir... Ir tą matai, kaip vyrą, stiprų vyrą /.../. Kažkaip be jokio kvestionavimo tokio kad čia kitaip turi būti (pakyla balsas)*“. Šioje citatoje girdime ir baimę, ir pyktį (kylančiame tone) – juos išskyrėme kaip atskiras potemes, kurios iškilo daugumoje interviu.

Dauguma mūsų tyrimo dalyvių nelinkę aktyviai priešintis autoriteto jėgos prieš juos naudojimui. „*Aš nekovosiu. Aš neginsiu, aš pasiduosiu spaudimui*“, - sako viena moteris. Keliuose interviu pasakojami bandymai priešintis autoritetui, tačiau ir juose girdimas bejėgiškumo jausmas. Pasak vienos tyrimo dalyvės, „*aišku vis tiek pralaimiu visada, bet bent jau ten pasisakoju kažkaip tai*“.

Daugumai tyrimo dalyvių būdingas lygiavėrcio santykio su autoritetu poreikis. Autoritetas, besielgiantis pagarbiai su kitais, pripažįstantis kitų nuomonę kaip lygiateisę, kelia pasitikėjimą, su juo galima megzti konstruktyvų kontaktą, priimti jo pamokymus. Viena moteris taip pasakoja apie santykį su seneliu, iš kurio perėmė daug žinių: „*Nebuvo jokio diktato. /.../ Aš jaučiausi labai gerai, kad mane toksai garbus vyras priima už lygią.*“

Priklausomybė nuo autoritetų. Visi tyrimo dalyviai dalijasi priklausomybės nuo autoritetų patirtimi. Dauguma kalba apie neišvengiamą žiūrėjimą į tėvus kaip į autoritetus vaikystėje. Tėvams turėjo paklusti. Į klausimą, ar tėvai buvo jam autoritetai, vienas vyras taip atsako: „*Iki tam tikro amžiaus tai aišku kad buvo. /.../ Aš tikrai žinau aš buvau nuo jų priklausomas, aš buvau emociškai kažkaip irgi pergyvenau tą atsiskyrimą... /.../ Aišku, tas žinojimas, kad tai yra mama, kad tu per ilgai pas draugą ar ką, ir tu nu vis tiek turi paklusti.*“

Dauguma tyrimo dalyvių ir suaugusio amžiaus atrodo priklausomi nuo tėvų. Minimos pastangos juos pakeisti, skausmingai išgyvenamas tėvų autoriteto mažėjimas, galių silpimas senstant. Nuo tėvų sunku atsiskirti, kyla nerimas, kaltė. Vienas tyrimo dalyvis taip perteikia emociškai skausmingą atsiskyrimą nuo tėvų: „*Bandai sau pasakyti, kad čia yra suaugusio žmogaus gyvenimas, turi atsiskirti nuo tėvų, palikti juos (giliai įkvepia)... /.../ Man dar reiks išmokti iki galo tai įsisąmoninti, padaryti tai realybe, nes aš dar per daug kišuosi į tėvų gyvenimą, bet /.../ kaltės jausmas stiprus.*“

Auksčiau pateiktoje citatoje jau girdime atsiskyrimo, laisvės nuo tėvų poreikį. Keli dalyviai mini siekį laisvai rinktis autoritetą. Pasak vienos moters, tikrasis autoritetas yra tas, kurį gali pasirinkti: „*Nes turbūt iš laisvės tas ir ateina, tu juos pasirenki. Bet ne tau juos parenka. /.../ Jeigu tu sugebi užduot kažkokį klausimą ir arba suabejot kažkuria prasme, /.../ o ne [klausti autoriteto nurodymų] vienpusiškai*“.

Autoritetas - patikimas vedlys. Dauguma tyrimo dalyvių mini turintys bent vieną autoritetą, į kurį jie siekia lygiuotis, kuris įkvepia bei suteikia pagalbą, kai jos reikia. Visi tyrimo dalyviai išsako tokio autoriteto poreikį. Tiesa, dauguma nurodo, kad tėvai arba bent vienas iš jų nebuvo patikimi vedliai. „*Man norėjosi daugiau kažkokių iniciatyvų iš jų, ar ne tai kad patarimų, bet kažkokios energijos, veržlumo, postūmio kažkokio tai norėjosi, man to trūko*“, – sako viena tyrimo dalyvė.

Autoriteto Šešėlio dilema. Daugiau nei pusė tyrimo dalyvių skausmingai patiria neigiamų autoriteto savybių nederėjimą prie jo vaidmens. Sunku priimti autoriteto silpnumą, pyktį, aroganciją ir kitokį netobulumą. Temą suformulavome panaudodamos analitinės psichologijos terminą „Šešėlis“, kuris reiškia ir atspindi žmogaus sąmonei nepriimtinas savybes. Vienas tyrimo dalyvis sako: „*Atrodo iš pradžių autoritetu tą laikai, bet /.../ gal jis tau ten kažką ne taip padarė ar dar kažkaip ne taip pasielgė. /.../ Tai dabar galvoju gal ne autoritetas jau. /.../ Jeigu jis autoritetas, tai jis žmogus, kuris nu išskirtinis, išskirtinis visom prasmėm turėtų būt. /.../ Nu bet aš tai neturiu tokių autoritetų.*“

Visgi pusė tyrimo dalyvių bando susitaikyti su autoritetu kaip įvairialypiu žmogumi. „*Jinai yra jinai ir aš jų myliu, gerbiu ir vertinu už tas jos savybes, o tos su minuso ženklu, aš galiu jų nematyti ir aš vis tiek nieko nepakeisiu*“, – svarsto tyrimo dalyvė. Kitas dalyvis, su pagarba apibūdinamas savo dvasinį vadovą, priduria: „*Čia sakau su išlygomis, tą žmogišką ribotumą priimant...*“

Rezultatų aptarimas

Vertinimas, aktualus visiems tyrimo dalyviams santykiyje su autoritetu, atitinka psichodinaminėje literatūroje aprašomą vieną pagrindinių narcisistinių santykių modelių. Būtent vertinimu narcisistinės asmenybės remiasi sprendžiamos apie kitus ir apie save [14]. Jos vertina save ir kitus, bijo ir laukia kitų vertinimo, nes nuo to priklauso jų vertė. Autoritetų patvirtinimas ir įvertinimas tokiems žmonėms, kurių savi-vertė ypač trapi, gali būti gyvybiškai svarbūs. Autoritetų kritika ar nuvertinimas gali prilygti jų vertės sunaikinimui [9,11]. Paprastai girdėjusios daug vertinimų ankstyvuosiuose santykiuose [14], narcisistinės asmenybės gali projektuoti vertinimus į autoritetą. Tai atspindi mūsų tyrimo dalyvių pasisakymuose apie menkavertiškumo jausmą santykiyje su autoritetu, nors realiai autoritetas nuvertinimo neišsako. Sveikatos specialistams, užimantiems autoriteto poziciją, svarbu žinoti, kad narcisistinių sunkumų turintis žmogus gali ir įsivaizduoti, kad autoritetas jį nuvertina, ir „deleguoti“ nuvertinantį elgesį projekcinės identifikacijos (psichikos gynybos mechanizmo) būdu. Tokiu atveju kyla pavojus nuvertinti pacientą, to sąmoningai nesiekiant.

Tyrimo dalyvių autoritetų kaip galingesnių ir išnaudojančių patyrimas gali būti susijęs su narcisistinių asmenybių menku savo galios jausmu. Be to, autoritarinis režimas, kurį yra išgyvenę mūsų tyrimo dalyviai arba jų tėvai, realiai autoritetams suteikė daug daugiau galių. Šalia jų atskiras žmogus jautėsi silpnas. Prisimenant aukščiau minėtą projekcinės identifikacijos galimybę, narcisistinių sunkumų turintys žmonės gali provokuoti autoritetą, į kurį kreipiasi pagalbos, nesąmoningai panaudoti jėgą.

Dominuojantis bejėgiškumo jausmas ir nesipriešinimas autoritetui mūsų tyrime skiriasi nuo I. Bieliauskienės ir G. Gudaitės [1] tyrimo rezultatų. Šiame tyrime visiems apklaustiems 44-49 metų amžiaus žmonėms būdingas aktyvus sąmoningas pasipriešinimas autoritetui, ir tai siejama su jų augimu ir brendimu sovietinio režimo sąlygomis. Mūsų tyrimo dalyvių amžius svyruoja tarp 27 ir 53, dauguma jų bent vaikystėje irgi patyrė sovietinę santvarką. Galime kelti prielaidą, kad pasyvi pozicija prieš autoritetą susijusi būtent su narcisistiniais sunkumais: trapiu savo vertės jausmu, asmeninės galios stoka, polinkiu prisitaikyti ir nesaugumu, kuriais pasižymi mūsų tyrime dalyvavę žmonės.

Autoritetų baimė ir pyktis ant jų – jausmai, būdingi daugumai tyrimo dalyvių, buvo įvardinti mūsų atliktoje teorinėje literatūros apžvalgoje [16] kaip būdingi narcisistinių sunkumų turintiems žmonėms. Psichodinaminėje literatūroje narcisistinis pyktis aiškinamas kaip kylantis dėl pirmųjų autoritetų, tėvų, atmetimo ar nuvertinimo patyrimo [9,11]. Stokojantis savo galios ir vertės jausmo žmogus bijo autoritetų, nes jie suvokiami kaip galintys paneigti jo reikšmę ir vertę [11]. Autoritetų baimė gali būti ir į juos projektuojamo savo paties pykčio pasekmė [10].

Tyrimo dalyvių priklausomybė nuo autoritetų gali būti interpretuojama kaip susiformavusi dėl nepatenkintų poreikių vaikystėje. Anot H. Kohuto [11], kai santykis su autoritetu vaikystėje nesusiklosto sėkmingai, priimančio ir modelių galinčiu būti autoriteto poreikis niekur nedingsta. Nepatenkintas poreikis gali veikti nuolatinį autoritetų, į kuriuos galima būtų atsiremti, ieškojimą ir sunkumus atsiskirti nuo jų bei savarankiškai gyventi. Nepatenkintas poreikis gali tapti ir priklausomybe nuo tų pačių netinkamų autoritetų, vis tikintis, kad jie pasikeis ir atliks savo funkcijas.

Sunkumai integruoti šešėlines autoriteto puses, minimi tyrimo dalyvių, gali sietis su savo Šešėlio nepriėmimu. Analitinės psichologijos autoriai teigia, kad tai viena pagrindinių narcisistinių sunkumų turinčio žmogaus problemų. Jis negali pripažinti savo neigiamų savybių, nes tai reikštų jo trūkumus. O jeigu jis nėra tobulas, vadinasi, nėra ir vertingas [9]. Iš autoriteto, kaip ir iš savęs, reikalaujama tobulumo, kitaip jis paneigiamas ar nuvertinamas, taip užkertant kelią priimti žmogišką netobulumą.

Anot G. Gudaitės [8], ne visada Šešėlį imanoma ir/ar reikia priimti. Kartais nuo jo tenka trauktis, slėptis. Sovietinio režimo sąlygomis gyvenusiems žmonėms, kurie patyrė realią destruktivią autoriteto galią, ar jų palikuonims, integruoti autoriteto Šešėlį gali būti ypač sunku. Tokiu atveju tenka mokyti atpažinti pavojingus Šešėlio aspektus ir rasti tinkamą santykį su jais.

Priimančio autoriteto poreikis, išreikštas daugumos tyrimo dalyvių, suponuoja narcisistinių sunkumų sprendimo

galimybę. Anot H. Kohuto, narcisizmo raidoje ir galimoje transformacijoje svarbų vaidmenį vaidina santykis su idealizuoti tinkama figūra, kuri palaiko ir priima. Jeigu vaikystėje autoritetai – tėvai sėkmingai neatliko šios funkcijos, priimančiu autoritetu gali tapti psichoterapeutas, į kurį žmogus kreipiasi pagalbos. Priimančio autoriteto, įgalinančio narcisistinių sunkumų mažėjimą, vaidmenį gali atlikti ir kiti reikšmingi žmonės, visuomenės veikėjai, institucijos. [11].

Tyrimo dalyviai išsakė poreikį santykyje su autoritetu būti priimti kaip lygiaverčiai. Žmogui su pažeista saviverte svarbu jausti, kad vertės prasme tiek jis, tiek autoritetas lygūs. Toks patyrimas santykyje su autoritetu galėtų stiprinti narcisistinės asmenybės savo vertės ir galios jausmą. Kai autoritetas nepiktnaudžiauja savo jėga, lengviau juo pasitikėti, priimti pagalbą ir perimti žinias. Tyrimo dalyviai mini ir poreikį laisvai rinktis autoritetą – šalia laisvai pasirinkto, ne primesto autoriteto lengviau jaustis lygiaverčiu.

Nurodydami lygiaverčio santykio su autoritetu poreikį tyrimo dalyviai nepaneigia žmonių, kuriuos laiko tikrais autoritetais, viršenybės. Jie arba turi, arba norėtų turėti autoritetą, kuris tam tikromis savybėmis būtų aukščiau už juos ar jų priekyje. Tyrimo dalyviams svarbu turėti tokį autoritetą kaip patikimą vedlį. Analitinės psichologijos autoriai [4,8] teigia, kad autoritetas, kuriuo sekama ir pasitikima, reikalingas savo gyvenimo krypties suvokimui. Įkvepiantis autoritetas neša žmogaus neįsisąmoninto potencialo projekcijas. Santykyje su autoritetu patirtos ir vėliau susigrąžintos projekcijos stiprina žmogaus vertės jausmą. O nuolankumas ir pagarba pranašesniai kitam skatina savo ribų pripažinimą. Iš vienos pusės savo vertės, iš kitos – ribų pajautimas reikalingas žmogui, patiriančiam narcisistinius būsenos svyravimus tarp menkavertiškumo ir grandioziškumo [9-11]. Menkavertiškumui ir grandioziškumui mažinti gali pasitarnauti ir pusės mūsų tyrimo dalyvių pastangos integruoti autoriteto įvairiapusiškumą ir netobulumą.

Ir tyrimo dalyvių pripažįstamas autoriteto – vedlio – poreikis, ir gebėjimas tokį vedlį atrasti gali būti pasitelkiamas į pagalbą psichoterapijoje. Žmogui sukūrus reikiamą santykį su psichoterapeutu – autoritetu, tas santykis gali auginti savo vertės jausmą ir mažinti narcisistines problemas. Ne tik psichoterapeutai, bet ir kitų sričių sveikatos specialistai gali kurti tokį santykį su narcisistinių sunkumų turinčiu žmogumi, kuriame skleistųsi žmogaus vertė ir asmeninė galia. Tai skatintų konstruktyvų bendradarbiavimą ir efektyvų pagalbos priėmimą.

Išvados

1. Tyrimo dalyviai patiria autoritetus kaip vertinančius ir galinčius piktnaudžiauti jėga. Jie išsiskiria bejėgiškumo jausmu ir pasyvumu santykyje su autoritetu. Tyrimo daly-

viams būdinga priklausomybė nuo autoritetų ir sunkumas atsiskirti. Išryškėjo autoriteto įvairiapusiškumo integracijos sunkumai. Iš autoriteto reikalaujama tobulumo.

2. Tyrimo dalyviams būdingas priimančio ir lygiaverčio santykio su autoritetu poreikis ir noras laisvai rinktis autoritetą.

3. Tyrimo dalyvių refleksijose atsispindi autoriteto kaip patikimo vedlio paieška bei siekis kurti konstruktyvius santykius su tokiu autoritetu.

Literatūra

1. Bieliauskienė I., Gudaitė G. Lyties veiksnys asmens santykyje su autoritetais: kokybinė subjektyvaus patyrimo analizė. *Psichologija*, 2016; 53:101-113.
<https://doi.org/10.15388/Psichol.2016.53.10035>
2. Bochenski JM. Kas yra autoritetas? Įvadas į autoriteto logiką. Vilnius. Mintis, 2004.
3. Braun V, Clarke V. *Successful qualitative research: a practical guide for beginners*. SAGE Publications, 2013.
4. Dieckmann H. Some aspects of the development of authority. *Journal of Analytical Psychology* 1977; 22(3):230-242.
<https://doi.org/10.1111/j.1465-5922.1977.00230.x>
5. Gailienė D. Trauma and Culture. In D. Gailienė (Ed.). *Lithuanian faces after transition: psychological consequences of cultural trauma*. Vilnius. Eugrimas, 2015.
6. Grigutytė N, Rukšaitė G. Lithuanian historical heritage: relation with authority and psychological well-being. *The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences*. 2016; eISSN:2357-1330:274-284.
<https://doi.org/10.15405/epsbs.2016.07.02.27>
7. Gudaitė G. Restoration of continuity: desperation or hope in facing the consequences of cultural trauma. In G. Gudaitė, M. Stein (Ed.). *Confronting cultural trauma: Jungian approaches to understanding and healing*. Spring Journal Books 2014.
8. Gudaitė G. Santykis su autoritetu ir asmeninės galios pajauta. Vilnius. Vilniaus universiteto leidykla, 2016.
9. Jacoby M. *Individuation and narcissism. the psychology of the self in Jung and Kohut*. Routledge, 2008.
10. Kernberg OF. (2004). Pathological narcissism and narcissistic personality disorder: Theoretical background and diagnostic classification. In *Aggressivity, narcissism, and self-destructiveness in the therapeutic relationship*. New Haven, CT: Yale University Press, 2004.
<https://doi.org/10.12987/yale/9780300101805.003.0003>
11. Kohut H. *The Restoration of the Self*. University of Chicago Press, 2009.
<https://doi.org/10.7208/chicago/9780226450155.001.0001>
12. Lasch C. *The culture of narcissism: American life in an age of diminishing expectations*. New York: W.W. Norton & Company, 1991.
13. McLeod J. *Qualitative research in counselling and psychothe-*

- rapy. SAGE Publications, 2015.
14. McWilliams, N. Psichoanalitinė diagnostika. Asmenybės struktūros samprata klinikiniam procese. Vilnius. Vaistų žinios, 2014.
 15. Morselli D, Passini S. New perspectives on the study of the authority relationship: integrating individual and societal level research. *Journal for the Theory of Social Behaviour* 2011; 41(3):291-307.
<https://doi.org/10.1111/j.1468-5914.2011.00459.x>
 16. Petronytė-Kvedarauskienė D, Gudaitė G. Relationship with authority in narcissism. 2016; 19:71-88. https://ejournals.vdu.lt/index.php/IJPBPSA/article/view/1261/pdf_40 [žiūrėta 2018 m. sausio 2 d.].
 17. Pulcini E. The individual without passions: modern individualism and the loss of the social bond. Plymouth, UK: Lexington Books, 2012.
 18. Wampold BE, Imel ZE. The great psychotherapy debate: The evidence for what makes psychotherapy work. Routledge, 2015.
 19. Wertz K. Inner Authority and Jung's model of individuation. BAJA, 2013. <http://jungiantrainingboulder.org/365> [žiūrėta 2017 m. gruodžio 22 d.].

**EXPERIENCE OF RELATIONSHIP WITH
AUTHORITY OF NARCISSISTIC PERSONALITIES:
QUALITATIVE ANALYSIS**

D. Petronytė-Kvedarauskienė, G. Gudaitė

Key words: authority, relationship with authority, narcissism, narcissistic personality, narcissistic difficulties.

Summary

Relationship with authority is an important psychosocial factor which forms the foundations of an individual's identity and self-worth. It influences functioning of social groups and of the whole

society. Unsuccessful relations with the first authorities in childhood can result in narcissistic difficulties of a person. Relationship with authority of Lithuanian people was disturbed by authoritarian regime which the country has endured. Negative consequences of the regime have spread through several generations. Awareness of the difficulties in relationship with authority and restoration of constructive relationship with authority are the urgent tasks while striving for the psychological and social welfare of nowadays Lithuanian people. The aim of our research was to investigate experience of relationship with authority of narcissistic personalities. We sought to reveal difficulties in this relationship and the expectations for changes of participants of the research. 12 adult persons participated in the research. Semi structured interviews were conducted. Data was analyzed by means of qualitative thematic analysis. The results of the research show that the informants experience authorities as judging and prone to abuse their power. The participants of the research feel dependent on authorities and encounter difficulties separating from them. The troubles of integrating many-sidedness of authority show up. The informants express a requirement of perfection with regard to authority. The informants want to be able to choose authority by themselves. They indicate the need for accepting and egalitarian relation with authority. The participants of the research seek for the authority who could be a reliable guide for them. They are eager to form constructive relationship with such an authority.

Correspondence to: dovilepk@yahoo.co.uk

Gauta 2018-01-18